

Ce dépliant vous invite à découvrir Bruxelles au début du XVIIe siècle grâce au carnet de voyage de l'artiste florentin Remigio Cantagallina (Borgo San Sepolcro 1575 – Florence 1656). Une promenade de la porte de Hal jusqu'au Botanique, essentiellement dans le haut de la ville où étaient concentrés des bâtiments emblématiques tels que le palais du Coudenberg et la collégiale des Saints-Michel-et-Gudule, de même que de nombreux hôtels aristocratiques.

Dessins : © Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles / photos : J. Geleyns - Ro scan

Deze folder nodigt je uit om het vroege 17de-eeuwse Brussel te ontdekken aan de hand van het schetsboek van de Florentijnse kunstenaar Remigio Cantagallina (Borgo San Sepolcro 1575 – Firenze 1656). Een wandeling zal je meevoeren van de Hallepoort tot aan de Kruidtuin, doorheen de Brusselse bovenstad met zijn concentratie aan karakteristieke gebouwen zoals het Coudenbergpaleis, de collegiale Sint-Michiels en Sint-Goedelekerk en talrijke adellijke hoven.

Tekeningen: © Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel / foto's: J. Geleyns - Ro scan

RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique

www.patrimoine.brussels / www.erfgoed.brussels

E.R./V.U.: Thierry Wauters, RBC – DMS / BHG - DML
rue du Progrès, 80 - 1035 Bruxelles
Vooruitgangstraat, 80 - 1035 Brussel
Design by DMS/DML - 2017

- Légende - Legende**
- 1 Panorama depuis Saint-Gilles
Panorama vanuit Sint-Gillis
 - 2 Porte de Hal et Saint-Gilles
Hallepoort en Sint-Gillis
 - 3 Porte de Hal intra-muros et léproserie Saint-Pierre
Hallepoort intra muros en leprozenhuis Sint-Pieter
 - 4 Église Notre-Dame du Sablon, hôtel de Bournonville et Grosse Tour
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Zavelkerk, hof van Bournonville en Wollendriestoren
 - 5 Panorama depuis le jardin de Bournonville
Panorama vanuit de tuin van Bournonville
 - 6 Église Notre-Dame du Sablon
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Zavelkerk
 - 7 Porte de Namur
Naamsepoort
 - 8 Chapelle du palais du Coudenberg et hôtel d'Hoogstraeten
Kapel van het Coudenbergpaleis en hof van Hoogstraten
 - 9 Jardin des arbalétriers
Tuin van de kruisboogschutters
 - 10 Maison du prévôt et porte du Treurenberg
Huis van de provoost en Treurenbergpoort
 - 11 Panorama vers Sainte-Gudule
Panorama richting Sint-Goedele
 - 12 Porte de Schaerbeek
Schaarbeeksepoort
 - 13 Porte du Rivage
Oeverpoort

Remigio Cantagallina

A Issu de la petite noblesse toscane, Remigio Cantagallina se forme à l'académie de Florence. Inspiré par les artistes flamands qui travaillent en Italie, comme Paul Bril, il débute sa carrière en tant que peintre et aquafortiste. Ses premières œuvres sont des gravures de paysages datées de 1603. Son style le classe parmi les élèves d'Antonio Tempesta. Pendant ces années d'apprentissage, G. Parigi – figure majeure de l'école florentine, attaché à la cour de Toscane – l'initie à l'univers des scènes et des décors de théâtre ; il lui commande les planches d'un album commémoratif des fêtes organisées en 1608 pour le mariage du futur Côme II de Médicis avec Marie-Madeleine d'Autriche, petite-nièce de Charles Quint.

Jardin des arbalétriers
Tuin van de kruisboogschutters

Remigio Cantagallina

Geboren uit de lage Toscaanse adel volgt Remigio Cantagallina les aan de academie van Firenze. Hij begint zijn carrière als schilder en etser, en wordt beïnvloed door Vlaamse kunstenaars die in Italië werken, zoals Paul Bril. Zijn eerste creaties zijn landschapsgravures uit 1603 in een stijl die is beïnvloed door Antonio Tempesta. Tijdens zijn opleiding wijdt G. Parigi – belangrijk figuur uit de Florentijnse School, verbonden aan het Toscaanse hof – hem in in de wereld van scène- en decorontwerp voor het theater. Hij vraagt hem ook de platen te maken voor een album ter herdenking van de in 1608 georganiseerde feesten ter ere van het huwelijk van Cosimo II de Medici met Maria Magdalena van Oostenrijk, achternicht van Keizer Karel V.

Porte de Hal et Saint-Gilles
Hallepoort en Sint-Gillis

Le voyage

En 1612-1613, il réalise un voyage à travers les Pays-Bas méridionaux, sans doute à l'invitation du duc Alexandre de Bournonville qui le reçoit à Bruxelles, dans son hôtel de la rue aux Laines. Cantagallina suit son mécène dans ses déplacements vers ses diverses propriétés dont il réalise des dessins, notamment le château de Tamise sur l'Escaut et le village de Hénin-Liétard en Artois. Il passe également par Spa, Liège, Chaudfontaine, Maastricht, Saint-Trond, Tournai... Au cours de ce voyage, il rencontre Jan Brueghel dit « de Velours » et développe sa technique du dessin « d'après nature ». De retour en Toscane, engagé comme maître de dessin à la cour des Médicis, il se fera remarquer pour ses vues larges de villes.

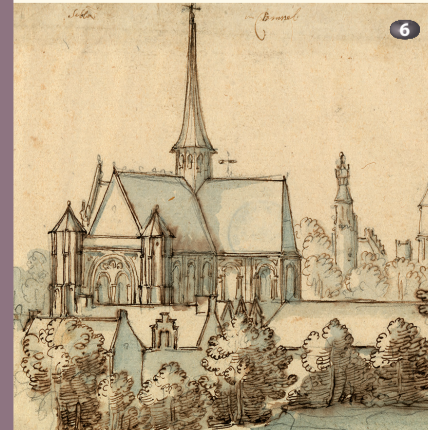

Maison du prévôt et porte du Treurenberg
Huis van de provoost en Treurenbergpoort

De reis

In 1612-1613 doorkruist hij de Zuidelijke Nederlanden, meer dan waarschijnlijk op uitnodiging van hertog Alexander de Bournonville die hem ontvangt in Brussel in zijn hof aan de Wolstraat. Cantagallina volgt zijn mecenas op verplaatsing naar zijn diverse landgoederen en tekent deze ook, met name het kasteel van Temse aan de Schelde en het dorp Hénin-Liétard in Artesië. Daarnaast bezoekt hij ook Spa, Luik, Chaudfontaine, Maastricht, Sint-Truiden, Doornik... Tijdens de reis ontmoet hij Jan Brueghel de Oude en ontwikkelt hij zijn eigen tekenstijl "naar het leven". Eens terug in Toscane en verbonden aan het hof van de Medici als meestertekenaar laat hij zich opmerken door zijn weidse stadsgezichten.

Bruxelles, Tamise, Spa...
Brussel, Temse, Spa...

Église Notre-Dame du Sablon
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Zavelkerk

Un artiste florentin
Een Florentijns artiest

Les panoramas

Vues du sud et du nord-est
Zichten vanuit het zuiden en noordoosten

C

Pour dresser un panorama de Bruxelles depuis le sud, il se place en divers endroits autour du village d'Obbrussel (Saint-Gilles), notamment au niveau des actuelles rues du Fort et de la Victoire. L'horizon est marqué par des repères visuels : portes de l'enceinte urbaine, clochers, beffrois, hôtels aristocratiques... Depuis les abords de la porte de Schaerbeek (rue Royale – boulevard du Jardin Botanique), il réalise deux vues panoramiques vers le centre-ville. La collégiale des Saints-Michel-et-Gudule, cathédrale depuis 1961, la demeure du prévôt du duc d'Albe, Jean Grouwels (disparue, rue du Gouvernement-Provisoire) et un tronçon de la première enceinte urbaine (Treurenberg) constituent les sujets majeurs de ces compositions.

Panorama depuis Saint-Gilles
Panorama vanuit Sint-Gillis

De panorama's

Om vanuit het zuiden een panorama van Brussel te kunnen tekenen, stelt hij zich op in Obbrussel (Sint-Gillis), meer bepaald langs de huidige Fortstraat en Overwinningsstraat. Herkenningspunten tekenen zich af aan de horizon: poorten van de stadsomwalling, klokkentorens, belforten, adellijke hoven... In de buurt van de Schaarbeeksepoort (Koningsstraat – Kruidtuinlaan) realiseert hij twee panoramische gezichten richting stadscentrum. De collegiale Sint-Michiels en Sint-Goedelekerk, kathedraal sinds 1961, het huis van Jan Grouwels, de provoost van de hertog van Alva (verdwenen, Voorlopig Bewindstraat) en een deel van de eerste omwalling (Treurenberg) spelen een hoofdrol in deze werken.

Panorama vers Sainte-Gudule
Panorama richting Sint-Goedele

La rue aux Laines

À l'angle de la place Poelaert et de la rue aux Laines (n° 23), l'actuel hôtel de Merode conserve dans ses façades et ses intérieurs des vestiges de l'hôtel de Bournonville où loge Cantagallina pendant son séjour à Bruxelles. En 1608, après avoir appartenu aux Mansfeld, la demeure passe à Alexandre de Bournonville qui, dix ans plus tard, la fait reconstruire. Maintes fois remanié, l'hôtel est aujourd'hui occupé par le Cercle de Lorraine. La propriété comptait aussi un belvédère (disparu, place Poelaert) et des jardins s'étendant jusqu'à la rue des Minimes. Depuis ceux-ci, l'artiste dessine l'église Notre-Dame du Sablon. Il représente également la Grosse Tour (rue du Grand-Cerf), une haute tour de guet médiévale démolie en 1807.

Panorama depuis le jardin de Bournonville
Panorama vanuit de tuin van Bournonville

De Wolstraat

Op de hoek van het Poelaertplein en de Wolstraat (nr. 23) zijn in de gevels en in het interieur van het huidige hof van Merode overblijfselen bewaard van het hof van Bournonville waar Cantagallina logeerde. Na eerder aan de Mansfelds te hebben toebehoord kwam het huis in 1608 in handen van Alexander de Bournonville die het 10 jaar later liet verbouwen. Na herhaaldelijke renovaties wordt het nu gebruikt door de Club van Lotharingen. Het pand omvatte eveneens een belvédère (verdwenen, Poelaertplein) en tuinen die zich uitstrekten tot aan de Minimenstraat. Van daaruit tekent de kunstenaar de Onze-Lieve-Vrouw-ten-Zavelkerk. Hij geeft ook de Wollendriestoren weer (Grotehertstraat), een hoge middeleeuwse uitkijktoren die in 1807 werd afgebroken.

Église Notre-Dame du Sablon, hôtel de Bournonville et Grosse Tour
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Zavelkerk, hof van Bournonville en Wollendriestoren

La Grosse Tour
De Wollendriestoren

Autour du palais
Rondom het paleis

F

Le quartier du Coudenberg

Démolie en 1782, la porte de Namur barrait un tronçon de la chaussée médiévale (rue de Namur) permettant d'accéder au quartier du Coudenberg. Celui-ci était dominé par le palais dont Cantagallina représente la chapelle gothique depuis les jardins de l'hôtel d'Hoogstraeten. C'est également à partir de cette prestigieuse demeure qu'il réalise une vue du jardin des arbalétriers qui disparaîtra lors de la création de la rue Ravenstein (1911-1913). Les vestiges de la chapelle et de l'hôtel d'Hoogstraeten font désormais partie du site archéologique du palais du Coudenberg incendié en 1731 ; les ruines de cet ensemble ont été rasées dans les années 1770 lors de la création de l'actuelle place Royale.

Porte de Namur
Naamsepoort

Les fortifications
De versterkingen

D

Les portes de ville

Il s'intéresse aux fortifications de la deuxième enceinte (XIVe s.) qu'il observe tant du côté ville que du côté campagne. Il s'attarde particulièrement sur les portes et livre dans certains cas les plus anciennes sources documentaires de ces monuments. Il dessine la porte de Hal à plusieurs reprises depuis Saint-Gilles ou les Marolles. Il représente aussi la porte de Schaerbeek (démolie à la fin du XVIIIe s.) dont il rend bien l'ouvrage défensif extérieur. En dessinant la porte du Rivage, son seul dessin du bas de la ville, il immortalise une scène de patinage sur le canal gelé. Ses vues intra-muros sont souvent marquées par des courtines, des remparts et des talus traduisant un réel attrait pour l'architecture militaire.

Porte du Rivage
Oeverpoort

Porte de Hal intra-muros et léproserie Saint-Pierre
Hallepoort intra muros en leprozenhuis Sint-Pieter

Porte de Schaerbeek
Schaerbeeksepoort

De stadspoorten

Hij toont interesse voor de versterkingen van de tweede omwalling (14de eeuw), die hij zowel van binnen als van buiten de stad observeert. Vooral de poorten krijgen zijn aandacht en zo zijn de oudst gekende afbeeldingen van deze monumenten soms van zijn hand. Hij tekent de Hallepoort verschillende keren vanaf Sint-Gillis of de Marollen en geeft ook de Schaarbeeksepoort (afgebroken eind 18de eeuw) en diens uitwendige verdedigingswerken duidelijk weer. Wanneer hij de Oeverpoort afbeeldt, zijn enige tekening van de benedenstad, vereeuwigt hij de schaatsers op het bevroren kanaal. Op de gezichten intra muros zijn vaak courtines, vestingmuren en taluds te zien die getuigen van zijn belangstelling voor de militaire architectuur.

Chapelle du palais du Coudenberg et hôtel d'Hoogstraeten
Kapel van het Coudenbergpaleis en hof van Hoogstraten

De Coudenbergwijk

De in 1782 afgebroken Naamsepoort versperde oorspronkelijk een deel van de middeleeuwse steenweg (Naamsestraat) die toegang gaf tot de Coudenbergwijk. Deze werd gedomineerd door het paleis waarvan Cantagallina de gotische kapel weergeeft, gezien vanuit de tuinen van het hof van Hoogstraten. Vanuit dezelfde luisterrijke woonst tekent hij eveneens een gezicht op de tuin van de kruisboogschutters, die zal verdwijnen bij de aanleg van de Ravensteinstraat (1911-1913). De overblijfselen van de kapel en van het hof van Hoogstraten maken vandaag deel uit van de archeologische site van het Coudenbergpaleis dat in 1731 door brand werd verwoest. De ruïnes werden in de jaren 1770 gesloopt om plaats te maken voor de huidige Koningswijk.

7